

16. Burutin A.G., Vinokurov G.N., Loborev V.M., Percey S.F., Podkorytov Ju.A. (2010) *Koncepcija nepriemlemogo ushherba: genezis, osnovnye prichiny transformacii, sovremennoe sostojanie* [The concept of unacceptable damage: genesis, main causes of transformation, current state]. Vooruzhenie. Politika. Konversija. [in Russian].
17. Burenok, V.M., Pechatnov, Ju.A. (2011) *Strategicheskoe sderzhivanie* [Strategic deterrence]. M.: Granica. [in Russian].

Vyacheslav Myronenko

*candidate of technical sciences, senior researcher, Military and Strategic Research Centre
National University of Defense of Ukraine. I. Chernyakhovsky*

The Doctrine of «Containment» in the Terminology of the Nuclear-Missile Programs of the Leading Countries of the World

The article examines the positions of scientists on the doctrine of "containment" in the terminological apparatus of nuclear missile programs of the leading countries of the world, identifies controversial aspects in the conceptual and theoretical approaches of scientists and analysis of their argumentation.

The study used an interdisciplinary methodology, which used the following set of methods: doctrinal method, which provided an opportunity to analyze research on the assessment of the doctrine of "deterrence" in the terminology of nuclear missile programs of leading countries, to distinguish common and distinctive problems; historical-political method, which made it possible to consider the genesis of the doctrine of "deterrence" in the terminological apparatus of nuclear missile programs of various nuclear states, both those that have the status of legal carriers of nuclear missiles and the status of illegal states (legalized) with nuclear missiles arsenal; comparative method, which was used to compare the characteristics of the doctrine of «deterrence» in the terminology of nuclear missile programs of states such as the United States, the Russian Federation, Britain, France and China. The main purpose of this article was a scientific analysis of debatable views in the conceptual and theoretical approaches of scientists and analysis of their arguments, which shows the criteria for differences in the assessments of researchers. It has been proved that in the discussions of scientists, the criterion of unacceptable damage is of key importance in differentiating positions. In the concepts of Western scientists, this criterion determines the damage to the population as a whole and is a justified factor deterring the use of nuclear missile weapons in modern military conflicts. The article shows an alternative to the opinion of researchers who defend the statement about the criterion of unacceptable damage to the enemy's armed forces. It is noted that the methodological aspect is important for understanding this term, which should take into account the interdisciplinarity of the problem under study.

Key words: *doctrine of «containment», missile and nuclear weapons, military-political doctrine, terminological apparatus of political science.*

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.31.07>

УДК 355.488

Олександр Долженко,

здобувач

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ORCID: 0009-0008-6350-5301 EMAIL: Miurae2015@gmail.com

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ СУЧАСНОЇ ГЕОПОЛІТИКИ

Термін «гібридна війна» став об'єктом розлогого аналізу із боку широкого кола теоретиків, посадових осіб, політологів і соціальних філософів після того, як Російська Федерація анексувала Крим у березні 2014 року. Ця тема перестала бути предметом

вивчення лише із боку військових стратегів і стала предметом широкого соціального дискурсу. Підкреслюється, що масштабність і нищівний характер гібридної війни здатні істотно змінити політичну карту світу. Не достатньо визначеним залишається питання політичної сутності цієї війни, що актуалізує її дослідження політичною наукою. Проведено аналіз існуючої наукової літератури з проблем гібридної війни.

Розкрито різні підходи до її розуміння. Показано, що за всієї частоти вживання поняття «гібридна війна» відсутнє загальноприйняте трактування його сенсу. Зроблено спробу перенести дискусію щодо гібридної війни у ширший аналітичний та історичний контекст, узагальнити її концепції та пов'язані із нею стратегічні пріоритети. Конкретним фокусом дискусії є сучасний підхід до гібридної війни в контексті військової агресії російської федерації по відношенню до України. Наведено історичні приклади ведення гібридної війни.

Визначено особливості гібридної війни, її відмінність від інших конфліктів, що в цілому призводить до зміни поняття «парадигма війни». Доведено що концепція гібридних воєн передбачає гнучке поєднання та реалізацію комплексу впливів різного типу: дипломатичних, економічних, інформаційних, військових тощо.

Окреслено можливі напрями подальшого дослідження феномену гібридної війни політично наукою. Зазначено, що в політичній науці заслуговує на подальший аналіз дослідження механізмів нейтралізації негативного впливу зовнішніх втручань за рахунок зміцнення громадянського суспільства, захисту національних цінностей та інтересів як факторів внутрішньої мобілізації для протистояння гібридним війнам.

Ключові слова: війна, гібридна війна, агресія, військовий конфлікт, гібридна загроза, стратегія гібридної війни

Вступ. Останніми роками понятійний апарат у сфері сучасних політичних конфліктів зазнає значних змін. Так, початок XXI століття ознаменувався появою феномену, який неможливо у чистому вигляді віднести ні до війни, ні до миру. Військова наука визначає це явище як «гібридна війна» (hybrid warfare) – поняття в науковому плані неусталене, але яке наполегливо використовується сьогодні політиками, політологами та журналістами. Після анексії Криму Російською Федерацією в 2014 р. і подій на сході України цей термін отримав ширше застосування. Його застосовують як до так званих «кольорових революцій», так і до характеристики зовнішньої політики країн. Гібридна війна стала узагальнюючим терміном для розуміння складності війни, яка передбачає множинність акторів і розмивання традиційних відмінностей між різними типами збройних конфліктів. В практичному плані актуалізує дослідження те, що масштабність, тривалість і, зрештою, нищівний характер гібридної війни як геополітичного процесу визнаються як такі, що здатні істотно змінити, а часом і перекроїти політичну карту світу.

Концепція гібридної війни описується у різний спосіб, причому всі її визначення формувалися в доволі короткий проміжок часу. Полемічність теми підкріплюється досить широким набором термінів-синонімів – «сетцентрична» (net-centric warfare), «неконвенційна війна» (unconventional warfare), «нерегулярна (нестандартна) війна» (irregular warfare), «змішана війна» (compound warfare), «нелінійна війна» (non-linear war) тощо. Незалежно від використаних дефініцій, головною особливістю війни визнається домінування невійськових компонентів при розв'язанні військових завдань (Звонарьов, 2021, с. 93). Спроміж цього, конкретика визначення цього поняття може відображати реакцію держави на гібридні загрози, а також більш чітко визначити — які державні відомства їм протидіють.

Але так чи інакше проблема є очевидною – перед нами явище, яке складно віднести однозначно до миру, або до війни в традиційному їх розумінні. Відповіді вимагає й інше питання – чи справді гібридна війна є новацією XXI ст.?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню таких категорій як «війна» і «мир» присвячена значна кількість як зарубіжних так і вітчизняних наукових праць.

Насамперед, це роботи вчених різного періоду: Р. Арона, К. Гаджієва, Г.В.Ф. Гегеля, Ф. Енгельса, К. фон Клаузевиця, Б. Ліддел-Гарта, Н. Макіавеллі, Х. фон Мольтке, К. Поппера, П.-Ж. Прудон, С. Рибкіна, С. Тюшкевича, М. Цюрупи, А. Швейцера та ін. Їх дослідження присвячені переважно методологічним проблемам війни і миру.

Окремо слід виділити публікації вітчизняних і закордонних філософів, політологів, соціологів Д. Альбертса, О. Бардіна, Зб. Бжезінського, М. Гарєєва, О. Данильяна, О. Дзьобаня, П. Круть, В. Мандрагеля, Є. Мануйлова, І. Панаріна, О. Панфілова, А. Папікяна, В. Сліпченка, А. Смелянцева, М. Требіна, Дж. Фрідмена, Ф. Фукуями, С. Хантінгтон та ін, в яких здійснюється аналіз сучасних проблем війни і миру останньої чверті ХХ ст.

Саме про гібридну війну заговорили наприкінці 80-х років ХХ століття. На початку тисячоліття оформилася концепція цієї «нової війни» (М. Кревельд (2005), М. Калдор (2015). М. Хардт й А. Негрі (2016) вже чітко акцентують, що перманентна війна стала засобом існування нового глобального імперського порядку.

Концептуальним обґрунтуванням нового типу війни протягом ХХІ ст. займалися, насамперед, американські військові теоретики Р. Глен, Дж. Гордон, Д. Кілкаллен, Дж. Маккуен, Дж. Маттіс, Дж. Мацумура, У. Немет, Є. Сімпсон, Р. Уїлкі, Н. Фрейєр, норвезький фахівець Г. Карлсен, нідерландський – Ф. ван Каппен та ін. Одним із основоположників теорії гібридної війни є відомий американський фахівець у галузі військово-політичної стратегії, співробітник міністерства оборони США Ф. Гоффман. У своїх роботах він доводить, що міждержавні конфлікти ХХІ ст. матимуть багатоваріантний характер і стануть гібридним поєднанням тактик, заснованих на різноманітних простих і складних технологіях. Ф. Хоффман (2009), визначив гібридну війну як одну із сучасних загроз, насамперед, терористичних. Однак раніше ця ж концепція була передбачена Е. Месснером ще в 1960 р., який зазначив, що на відміну від колишніх воєн, у яких пріоритетом було завоювання території супротивника, нині найважливішим фактором стане психологічний вплив, «завоювання душ» громадян ворожої держави, і в результаті війни здійснюватимуться повстанцями, диверсантами, терористами, пропагандистами (Бугорская та Емельянова, 2019, с. 88).

Загалом у науковій літературі досягнуто згоди щодо того, ким і проти кого ведеться «нова війна». Значно гірша справа із розумінням цілей подібної війни або результатів, які повинні бути досягнуті в ході її ведення.

В наукових працях українських вчених це явище набуло своєї актуальності після відомих подій 2014 р. в Україні. Дослідженням цієї тематики присвятили свої дослідження, чи частково торкалися у своїх працях В. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Баранівський, В. Білоус, В. Буткевич, В. Бушанський, В. Бебик, К. Ващенко, В. Власюк, В. Воронкова, В. Дівак, М. Дмитренко, Р. Додонов, А. Дорошкевич, М. Головатий, Є. Головаха, В. Горбатенко, В. Горбулін, Л. Губерський, Є. Зеленін, Я. Карман, В. Кіпень, А. Кормич, В. Копійка, В. Кремень, В. Кулік, В. Ліпкан, В. Литвин, О. Ляшенко, Е. Магда, М. Михальченко, Б. Парахонський, С. Пирожков, М. Поліщук, Г. Почепцов, М. Розумний, Ф. Рудич, В. Серватюк, В. Смолянук, М. Требін, Ю. Шемшученко, Л. Шкляр, В. Яблонський, Г. Яворська, В. Якушик та інші.

Слід звернути особливу увагу на монографічне дослідження «Світова гібридна війна: український фронт», яке підготовлене колективом Національного інституту стратегічних досліджень за загальною редакцією В. Горбуліна (2017). В ній вперше у вітчизняній та світовій науці детально досліджено явище світової гібридної війни в контексті російської агресії проти України, системної кризи, світової безпеки, детально проаналізовані причини та передумови російської агресії проти України, її стратегічні цілі, а також особливості ведення гібридної війни у різних вимірах: воєнному, політичному, економічному, соціальному, гуманітарному, інформаційному.

Високо оцінюючи внесок сучасних вітчизняних і закордонних дослідників в осмислення проблеми війни і миру, слід зазначити, що на сьогоднішній день питання

комплексного дослідження природи та процесів гібридної війни залишається відкритим. Потребують більш глибокого вивчення основні політичні та правові фактори, які впливають на неї. Водночас як у військовій так і в аналітичній спільноті бракує єдності у розумінні феномену гібридної війни. Не достатньо визначеним залишається питання політичної сутності цієї війни, що безумовно робить цю тему гострою й вкрай актуальною для політологічного дослідження. Потребує більш глибокого аналізу науковий міжнародний дискурс щодо «гібридної війни», розуміння і тлумачення зазначеного терміну з урахуванням політико-правових аспектів його генезису.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є уточнення змісту, який вкладають у поняття «гібридна війна», прояснення концепції гібридної війни та її еволюції. Ставиться завдання перенести теоретичні суперечності щодо гібридної війни у ширший аналітичний та історичний контекст та узагальнити дискусії щодо її сутності. Конкретним фокусом є визначення сучасного політологічного підходу до гібридної війни у контексті національної та міжнародної безпеки України.

Результати та дискусії. Існують різні підходи до розуміння гібридної війни. Найбільш цікавим і логічним нам видається той, який ґрунтується на історичній перспективі. Тому для розуміння сутності гібридної війни здійснимо спочатку невеликий ретроспективний аналіз. Загалом формування певних концептуальних засад сутності війни проглядається вже із стародавніх часів. Мислителі Античності, Середньовіччя, Відродження, Нового часу намагалися визначити діалектичний взаємозв'язок, який завжди мав місце між миром і війною.

Але й на ранніх етапах розвитку людства міфологічна свідомість людини вже вимагала пояснення цих феноменів. Найбільш доступним його поясненням було існування богів, які персонально відповідали за війну (Погорельий, 2016). Наприклад, Енліль у Стародавньому Шумері, – бог вітру, який намагався за допомогою потопу занапастити людей. Або Сет у Стародавньому Єгипті, який убив бога життя Осіріса і в такий спосіб нашкодив людству. У асирійців з'являється Нінурта, у жителів Карфагена – Молох, у вавилонян – Нергал, у жителів Урарту – Хутуїні, у греків – Арес, у римлян – Марс, у індусів – Індра, у скандинавів – Тор, у слов'ян – Перун, у японців у синтоїзмі – Хатіман. Причому, для цих богів війна стає якщо не єдиним, то однозначно головним сенсом їх існування.

У єгиптян війни були пов'язані із богом Анхуру, основною стихією якого було полювання, і богинею Сехмет, що «відповідала» за спеку. І лише на пізніх етапах існування давньоєгипетської цивілізації з'являється бог Монту, як «повноцінне» втілення війни.

У китайській міфології – це бог Гуанді, до царини дій якого входила війна. У той же час конфуціанство і даосизм виступають як миролюбні концепції, що розглядали війну як зло. Легізм, навпаки, представляє війну джерелом існування сильної держави. Важливим документом Стародавнього Китаю є трактат про військове мистецтво, названий на ім'я його автора – «Сунь-цзи». Основну увагу тут приділено організації армії та веденню бойових дій, а також дається оцінка війни. Сунь-цзи (544–496 до н.е.) однак не вважав війну найкращим способом розв'язання міждержавних суперечок (Маслова, 2015, с. 286).

Щодо античної філософії, то стародавні греки виділяли Ареса, якого розглядали як бога війни. Крім того, походження війн елліни пов'язували з такими богинями як Еріда (богиня розбрату) та Нюкта (богиня ночі та дисгармонії). Афіна асоціювалася швидше із досягненням перемоги та військовою хитрістю. Така різноманітність говорить про те, що війна як соціальний феномен уявлялася греками складним та неоднозначним явищем. Ранньогрецькі філософи, як правило, бачили причину війни у логіці космосу. Геракліт Ефеський (540–480 до н. е.) вважав, що божественний логос поєднує у собі протилежності війни та миру. Фалес вбачав причину війни у фатальній її потребі для людства.

На думку Піфагора (570–490 рр. до н. е.), війна є одночасно і наслідком, і причиною порушення космічної гармонії, а миру можна досягти «розсудливою помірністю» (Дырин

и Кузин, 1992). Софісти (5–4 ст. до н. е.) також не були єдині у розумінні війни. Протагор і Критій вважали, що у додержавний період люди постійно воювали, а мир виник лише з розвитком освіченості людей. Антифонт і Гіппій, навпаки, були впевнені, що первісне становище людей було мирним, а війни з'явилися лише з появою державних законів. Спільним для софістів був заклик до загальногрецького миру між полісами (Дырин и Кузин, 1992).

Класична давньогрецька філософія також багато уваги приділяла проблемам війни і миру. За Сократом (469–399 до н. е.) основними причинами воєн були недосконалість природи людини, відсутність належного знання у людей про добро і зло, порушення законів в державі приватними особами. І Платон (427–348 до н. е.), і Аристотель (384–322 рр. до н. е.) вбачали головні причини воєн у псуванні людської природи та у приватній власності. На їх думку, війна підпорядкована політиці, але перший вважав, що вона виникла з полювання, а другий вважав полювання різновидом війни. На думку Епікура (341–270 до н. е.), мир можливий виключно у тому випадку, якщо люди перестануть шкодити один одному. Діоген (412–323 рр. до н. е.), називаючи війну «божевіллям», закликав до миру.

Римський період в античній філософії також відрізняється інтересом до проблем миру і війни, причому, з конкретним засудженням останньої. Тіт Лукрецій Кар (бл. 99–95—55 до н. е.) вважав, що війнами люди розплачуються за свої досягнення у матеріальному виробництві та культурі. Вони розв'язують війни через прагнення до багатства і влади. Марк Тулій Цицерон (106–43 рр. до н. е.) розглядав війну як вічне явище, що породжується людською жадібністю, честолюбством, жагою слави. Він увів поняття «справедлива війна». Цицерон засуджував громадянські війни, оскільки вважав, що у них немає переможців. Вагомий внесок у розвиток міжнародного права про мир та війну зробили римські юристи II–III ст. Гай, Павло, Папіан, Ульпін. Їхня діяльність привела до впорядкування та гуманізації міжнародних відносин.

Найбільш відомі мислителі середньовіччя також дотримувалися переважно пацифічних поглядів. Наприклад, Тертуліан (бл. 155/165–220/240 рр.) та Ориген (бл. 185–254 рр.) виступали за повне скасування війни та військової служби. Вони вважали, що головним завданням християнина є не опір зовнішньому злу, а внутрішня особистісна духовна боротьба. Проте у період патристики спостерігалось деяке переосмислення пацифізму і створення вчення про «справедливу» війну.

Так, міланський єпископ св. Амвросій (бл. 340–397 рр.) був одним з перших отців церкви, що виправдали війну, вважаючи, що розподіл світу на Град Божий і Град Земної ділить війни на справедливі та несправедливі. Перші ведуться в ім'я добра, любові до Бога і презирства до себе, другі – в ім'я любові до себе та презирства до Бога. Тому тут пацифізм засуджувався як спроба ухиляння від дарованої Богом свободи вибору: якщо людина самоусувається від вибору між добром і злом, то цим стає на шлях зла (Корнієнко, 2014).

Представники схоластики здійснили перехід від теорії справедливої війни до теорії священної війни. Теорію священної війни розробляв засновник ордена тамплієрів Бернар Клервоський (1090–1153 рр.) Вона ґрунтувалася на розподілі світу на дві області: «область миру», до якої належали християнські країни, та «область війни», до якої належали язичники та мусульмани. Вважалося, що ведення бойових дій є найсправедливішим діянням, яке здійснюється від імені Бога і є священним (Голова, 2010). Тома Аквінський (1225–1274 рр.) вважав, що у справедливій війні є прояв любові до Бога. Така війна може бути засобом досягнення справедливого миру або засобом виправлення несправедливого. Увесь процес історичного розвитку церква уявила як безперервну боротьбу божественної монархії проти бісівського царства. Тому католицизм середніх віків знав три можливих ставлення до людства: месіанська проповідь, прокльон і хрестовий похід (Корнієнко, 1999, с. 138).

В епоху Відродження проблема війни і миру також привертала увагу мислителів. Головна причина війни, на думку Данте Аліг'єрі (1265 – 1321 рр.) – жадібність, яка є породженням роздробленості світу на різні держави. Цей стан людства, на його думку, розпочався із будівництва Вавилонської вежі, що закінчився змішуванням мов. Єдиною допустимою формою політичного існування людства Данте вважав єдину світську всесвітню імперію, яка спроможна встановити мир й поєднати у собі правду, справедливість і законність. Мислитель звинувачує в розв'язуванні воєн можновладців, їх ненависть, зарозумілість. Але пацифізм Данте не був безмежним – він не сприймав мир, що приносив тиран.

Однозначно засуджував війни, особливо громадянські, Франческо Петрарка (1304 – 1374 рр.), вважаючи, що у них переможців не може бути. Мислитель скептично ставився до військового стану, вважаючи лицарів винними у внутрішньодержавних чварах. Послідовним супротивником релігійних воєн виступав Микола Кузанський (1401 – 1464 рр.). Вважаючи, що релігія єдина, а різняться лише обряди, мислитель наполягав на припиненні ворожнечі між віруючими.

Еразм Роттердамський (1466 – 1536 рр.) також відомий своєю пацифістською позицією, не сприймав війну в жодному її вигляді. Головними причинами воєн він вважав марнославство правителів та нездатність церкви утримувати християн від насильства. Відомий діяч Реформації Жан Кальвін (1509 – 1564 рр.) вважав ті війни законними, які ведуться заради придушення антиурядового заколоту чи проти вторгнення ворога. Але навіть у цих випадках, на його думку, головною метою війни є досягнення миру.

Рішучим противником війни був Томас Мор (1478 – 1535 рр.), сповідуючи принцип «поганий світ краще за хорошу війну». Проте вважав, що народ повинен захищати власну країну, причому він підтримував використання військових хитрощів, тому що це рятувало життя багатьох людей.

Інший знаковий італійський мислитель епохи Відродження – Нікколо Макіавеллі (1469 – 1527 рр.), чия творчість справила величезний вплив на формування політичної думки, методів управління державою. Відомо, що він виступав затятим прихильником сильної державної влади. З іншого боку, цинізм Н. Макіавеллі у його поглядах на війну продовжує плекати світоглядні позиції багатьох політиків ось уже понад половину тисячоліття. Макіавеллі вважав, що краще нападати, ніж оборонятися, оскільки військове щастя найчастіше виявляється на боці прихильників першого варіанту дій. Разом із тим, він усіяко ганьбив найману армію, вказуючи на її ненадійність.

Противником війни був Мішень Монтень (1533 – 1592 рр.), вважаючи проте, що немає справи найважливіше, ніж захист батьківщини. Особливу увагу Монтень приділяє поняттю військової доблесті, під якою розуміє силу духу, яка виявляється у подоланні перешкод. Доблесний воїн не може дозволити собі жорстокість стосовно військовополонених. Висновок Монтеня набагато глибший: справжня звитяга здатна виявлятися і в мирній буденності.

Новий час сформував основні конструкти західної парадигми війни і миру. В цей період з'явилося формулювання К. фон Клаузевиця (1780 – 1831 рр.) про те, що війна є продовження політики іншими, насильницькими засобами. Вступ людства до індустріальної епохи висунув на перше місце в західній соціально-філософській парадигмі ідеологію мілітаризму, що було пов'язане із первинним накопиченням капіталу передусім за рахунок колоніальних та інших загарбницьких воєн. У цей період формуються перші систематизовані концепції суті та історичної ролі воєн (соціологічні, біологічні, расистські, теологічні тощо) (Романюк, 2004, с. 8).

Важливе значення для розуміння війни як сфери невизначеного і недостовірного має поняття, що його увів К. Клаузевіц – «тертя війни». У своїх працях він наголошував, що «тертя – це єдине поняття, яке, загалом, відрізняє дійсну війну від війни паперової». Для традиційної війни К. Клаузевіц виділяє сім джерел «загального тертя»: небезпека; фізична напруга; невизначеності та недостовірність інформації, на основі якої приймаються

рішення; випадкові події, які неможливо передбачити; фізичні та політичні обмеження у використанні сили; непередбачуваність, що є наслідком взаємодії із противником; розриви між причинами та наслідками війни (Клаузевиц, 1998, с. 104). В результаті тертя здавалося б незначні явища і факти, що відбуваються на тактичному рівні, одержують міць і здатність стратегічного каталізатора, здатного впливати на перебіг усієї військової кампанії. Клаузевиц говорив про каскадні механізми посилення, які дозволяють малим подіям запускати абсолютно несподівані та непередбачувані процеси, що не піддаються кількісній оцінці в рамках будь-якої теорії (Beyerchen and Clausewitz, 1992). Власне це є суттєвими ознаками «гібридної війни».

Що стосується безпосередньо концепції «гібридної війни», то вона складалася, з одного боку, багато в чому стихійно під впливом фізико-географічних умов, роздробленості територіальних утворень та учасників військових дій (регулярні частини, приватні військові кампанії, парамілітаризовані формування тощо), численності та різноманітності систем озброєння. З іншого боку, концепція «гібридних воєн» складається цілеспрямовано ідеологами цих воєн під тиском вимог встановлення контролю над прибутковими територіями, розпалювання ідеологічної непримиренності, безкомпромісності, навмисного посилення бойових дій. Концепція «гібридних воєн», за задумом її ідеологів, передбачає вміле, маніпулювання цими групами чинників з боку геополітичних центрів сили і складає розуміння «гібридності» та перебіг ведення сучасних збройних конфліктів.

Власне і в стародавні часи вже можна було спостерігати застосування таких засобів, які слід визначити як елементи гібридної війни. Наприклад, спочатку й греки вважали, що війнами вважатимуться лише зовнішні конфлікти між полісами. На внутрішньополісіні чвари це поняття не поширювалося (Дьурин и Кузин, 1992). Але логіка війни із давніх часів залишилася однаковою: знищення супротивника, або завдання йому непоправної шкоди будь-якими способами. Щодо використання невійськових заходів з метою досягнення перемоги у військовому протистоянні говорив ще Сунь-Цзи, коли називав найкращою перемогою ту, яка досягається без війни.

Інший приклад, – Пелопоннеська війна (431–404 рр. до н.е.), коли Спарта не могла повністю розгорнути свої сили проти Афін. Афіняни підігривали інтереси рабів усередині самої Спарты, провокували їх повстання, тому Спарта свої значні військові сили повинна була виділяти на їх придушення. Завдяки цьому війна затягувалася, переходила в дещо інші форми. Натомість давньогрецький спартанський полководець Лісандр усіх афінян, що здалися йому, відправляв в Афіни, щоб скупчення народу справило там голод і породжувало невдоволення.

На сьогодні основними акторами міжнародних відносин використовуються концепції, які допомагають контролювати певні країни та регіони. Однозначно їх предтечами слід вважати теорії «непрямих дій» Г. Ліддела (2008) і «бунтівну теорію» Е. Меснера (2004). Теоретичну основу становить також «технологія ненасильницьких дій» Дж. Шарпа, «сетцентрична війна» А. Себровські, «м'яка сила» Дж. Ная, теорія «керованого хаосу» С. Манна.

Але так званий «керований хаос», як практика ведення війн, також застосовувався ще в глибоку давнину. Зокрема, це можна побачити в стратегії Римської імперії епохи завоювань Галлії, Британії, Дакії. Відомо, що римські полководці цілеспрямовано створювали військово-політичний і соціально-економічний хаос у майбутніх провінціях Риму, нацьковуючи одне на одного племена та їх вождів, а також позбавляючи противника ресурсів, продовольства та води (Рябінін, 2013). Показовим прикладом, що ілюструє це, є отруєння води в колодязях противника, або підкуп сторони, що захищається, для відкриття воріт фортеці під час сутички (Williamson and Peter R. Mansoor, 2012).

Та й сьогодні на тлі світової боротьби із COVID-19 та його різновидами, деякі прихильники теорії так званого «золотого мільярду» імовірно могли б підписатися під

ідеєю стоїка Хрісіппа із Сол, який вітав війну, оскільки вона позбавляла людства «зайвих людей». Певна частина політичного істеблішменту мислить у стилі Бернара Клервоського, який ділив людство на тих, з ким не варто воювати, і тих, з ким обов'язково треба вести війну.

Можна зробити проміжний висновок про те, що протягом історії війн невійськова, несилова складова воєн поступово посилювалась, тоді як власне військова (відкрите збройне зіткнення країн) – навпаки, скорочувалась. Протистояння між державами й надалі скоріше за все більше йтиме саме у сферу несилової війни – інформаційної, пропагандистської, культурно-цивілізаційної тощо.

Деякі теоретики вважають, що це не є новим видом війни, а війною, за якої акценти зміщуються до політичної пропаганди, терору, дезінформації, підривної діяльності спецслужб тощо. У 2000-х використання терміна «гібридна» стало звичайним способом опису сучасної війни, зокрема, і через витонченість і смертоносність недержавних акторів, що використовують насильство, і зростаючий потенціал кібер-війни. Хоча поки що немає спільної згоди стосовно того, що це обов'язково є новою формою війни. До того ж військових дій може взагалі не бути, і гібридна війна протікатиме у мирний час (Фрідман, 2016).

В англійських джерелах вказується на комплексне використання військових та невійськових інструментів в інтегрованій кампанії, спрямованій на досягнення раптовості, захоплення ініціативи та отримання психологічних переваг, що використовуються в дипломатичних діях; масштабні та стрімкі інформаційні, електронні та кібероперації; прикриття та приховування військових та розвідувальних дій тощо. Ця особливість доволі точно відображає ключову відмінність гібридних воєн від традиційних конфліктів, пов'язану з помітним зміщенням військових і невійськових форм, засобів, методів і технологій у не силову частину спектра» (Колесников, 2020, с. 111).

У 1989 року В. Лінд, директор Американського консервативного центру громадського транспорту та його співавтори розробили концепцію «воєн четвертого покоління». На тлі швидкого розвитку військової техніки (поява високоточної зброї, безпілотних літальних апаратів, появи концепцій інформаційних воєн, кібервійн та ін.), зниження ймовірності великомасштабних бойових дій, дослідники відзначали, що в сучасних конфліктах немає фронту і тилу в класичному розумінні, що внутрішні конфлікти легко перетікають у міжнародні, а також вказували на хиткість грані між бойовими, миротворчими, гуманітарними й контртерористичними операціями. Під впливом цих подій у науковому співтоваристві стали популярні ідеї, що концепція К. Клаузевиця застаріла. Х'ю Стречан та Андреас Херберг-Роте, автори книги «Клаузевиц у двадцять першому столітті», відзначають, що особливо яскраво критика Клаузевиця стала виявлятися після подій 11 вересня 2001 року, а також після вторгнення американців до Іраку (2003 рік) (Strachan and Herberg-Rothe, 2007).

Термін «гібридна війна» став застосовуватися західними країнами як парасолькова стратегія, що має глобальний політичний характер. Дехто вважає, що цей термін вперше був винайдений та розроблявся офіцерами морської піхоти збройних сил США. Роберт Вокер позначив гібридну війну таким чином: «Гібридна війна» – це те, що лежить у проміжках між спеціальною та звичайною війною. Цей тип ведення війни має характеристики як спеціальної, так і звичайної сфер і вимагає надзвичайної гнучкості для оперативного та тактичного переходу між спеціальною та звичайною аренами» (Walker, 1998). Полковник Морської піхоти США Білл Немет у своїй роботі від 2002 р. використовує цю концепцію для аналізу чеченського конфлікту в Росії (Nemeth, 2002).

Командування Об'єднаних сил США прийняло концепцію гібридних загроз у 2009 р. і підкреслило, що до них належить будь-який противник, який одночасно та адаптивно використовує спеціально підібране поєднання конвенційних, нерегулярних, терористичних та злочинних засобів або дій в оперативному бойовому просторі. Замість єдиного суб'єкта гібридна загроза чи противник можуть складатися з комбінації

державних та недержавних суб'єктів (Russell, 2009). Гібридна війна в офіційних військово-політичних колах та документах військового будівництва США розглядається як складова частина збройного протистояння, а не самостійний, окремий вид політичної боротьби. Невоєнні засоби та методи ведення гібридної війни у переліку її характеристик офіційно не фіксуються, і, отже, формою військового протистояння офіційно не визнаються. У 2015 р. Армія США випустила Посібник з організації структури сил для протидії гібридним загрозам. Цей документ належить до категорії польових статутів.

У монографії, виданій корпорацією RAND у 2017 р. на тему гібридної війни в Балтійському регіоні було зроблено акцент на актуальні та можливі дії Росії. Було зазначено, що «термін «гібридна війна» не має послідовного визначення, але, як правило, відноситься до негативних та потайливих дій, що підтримуються загрозою або використанням звичайних та/або ядерних сил, для впливу на внутрішню політику цільових країн. Потенційну гібридну агресію Росії у Прибалтиці можна поділити на три категорії: ненасильницька підривна діяльність, приховані насильницькі дії та звичайна війна, що підтримується підривною діяльністю» (Radin, 2017).

Отже, на цьому зрізі подамо узагальнююче розуміння гібридної війни, яке також не слід вважати однозначно кінцевим. *Гібридна війна (від англ. hybrid warfare) – це вид ворожих дій, де нападник не користується класичним військовим вторгненням, а знищує свого опонента, використовуючи ряд секретних операцій, диверсій, кібервійни, а також підтримуючи повстанців, що діють на території супротивника.*

Нерегулярні бійці можуть стати суттєвою проблемою для численних конвенційних збройних сил. Велика армія Наполеона і Вермахт Гітлера боролися із нерегулярними бійцями, які розуміли і використовували місцевий людський і географічний ландшафт і нападали на вразливі бази постачання та лінії комунікацій. Згодом партизанські операції починали істотно впливати на ширші конвенційні військові кампанії, частиною яких вони були.

Щодо сучасних військових конфліктів, також фіксується, що «акцент у змісті методів протиборства зміщується у бік широкого застосування політичних, економічних, дипломатичних, інформаційних та інших невійськових заходів, що реалізуються із під'єднанням протестного потенціалу населення» (Герасимов, 2017). Відзначається інтеграція військових та невійськових засобів ведення війни, стрімке підвищення значення «психологічних операцій» при веденні «інформаційної війни», зростаюча роль сил спеціальних операцій (Кокосин, 2019) та приватних військових кампаній (Неелов, 2013). Часто наголошується, що активізація «гібридних» форм протиборства пов'язана із незастосовністю до них норм міжнародного права, які визначають поняття «агресія» (Бартош, 2017).

Класичними прикладами гібридних військових дій наприкінці ХХ – початку ХХІ століть вважаються війни в Афганістані (дії СРСР у початковий період афганської війни (1979–1989), а також дії США, Пакистану, КНР та інших держав щодо підтримки душманів та під час збройної боротьби проти Талібану). Гібридної війни передують так звана асиметрична війна, що переростає в гібридну зі зростанням навичок повстанців.

Таким чином, загальною точкою дотику у розумінні суті гібридної війни слід вважати визнання сучасних «невійськових форм та засобів боротьби» (як невід'ємного компонента «гібридної війни») реальними загрозами національній безпеці та суверенітету держави.

Концепція гібридної війни породжена також новими інформаційними та технологічними можливостями в сучасному світі стосовно соціально-психологічної, політичної та військової діяльності. Невипадково нова світова обстановка тісно пов'язана з формуванням єдиного інформаційного простору поруч із глобалізацією, що йде одночасно з протиборством держав і цивілізацій. Тому, за своєю змістовною стороною, за масштабами та цілями *гібридна війна стає новим явищем, що має витоки у минулому.*

Восьмирічний конфлікт між Україною і Російською Федерацією, гостра кризова фаза яка очікувалась особливо на період 16-го 17 лютого 2022 р., припускає багато сценарних варіантів, які відповідають сутності гібридної війни: використання нерегулярних сил російської федерації, напад із територій самої України вже захоплених супротивником (Крим, Донбас) тощо.

Одночасно провокацію пролонгованого стресового стану суспільної свідомості як українських громадян так світової спільноти щодо самої можливості збройного нападу Російської Федерації на Україну – теж слід вважати важливим психологічним елементом саме гібридної війни. Все це є свідченням того що проти України застосовується відносно новий метод ведення війни – «організаційна зброя». Об'єктами її впливу є владні інститути України, особливо управлінська ланка стратегічного рівня, бізнесові кола, різноманітні соціальні групи, релігійні конфесії тощо. Впливи «організаційної зброї» спрямовуються також на викривлення національних цінностей, ідеалів і національної культури, що ставить під сумнів можливість існування української нації в цілому (Корнієнко, 2001).

Висновки. Таким чином, гібридна війна потенційно може стати головним фактором дестабілізації як для окремо взятої держави, так і для системи міжнародних відносин в цілому.

Більш того, сучасна війна не може не бути негібридною, оскільки ведеться не лише на рівні сучасної техніки та технологій, але пов'язана з осмисленням їх ціннісних аспектів у різних культурах. Якщо застосування гібридних методів у конфліктах нового виду дозволяє досягати поставленої мети без відкритого військово-силового втручання (наприклад, кольорової революції), то традиційні конфлікти обов'язково включають гібридні технології.

При цьому факт гібридної агресії стає очевидним не одразу. Цю тезу слід насамперед віднести до важливих складових гібридної війни – інформаційної та кібернетичної війн. В обох випадках складно визначити суб'єкта агресії, крім того інформаційна і кіберзброя мають високу скритність на початковому етапі застосування.

Підеумовуючи різноманітні позиції суспільно-політичного дискурсу щодо сутності гібридної війни, проведене дослідження дає можливість окреслити основні політологічні параметри, чи навіть аксіоми цього феномену:

1. Гібридна війна, яка відбувається на території України, ґрунтується на особливостях сучасного періоду, якими є стрімкий розвиток технологій, особливо інформаційно-комунікаційних, наростання глобалізаційних процесів. В результаті держави сучасного світу стають більш зв'язаними між собою і взаємозалежними.

2. В умовах глобалізації та інформаційно-технологічної революції арсенал зброї фізичної поразки противника доповнюється технологіями його символічного знищення. Чільну роль відіграють фактори, які зумовлюють вторинність завдань окупації території противника та захоплення ресурсів на противагу завданням встановлення стратегічного, комплексного контролю над свідомістю населення країни та отримання повної влади над майбутнім завойованої країни.

3. Гібридна війна офіційно не оголошується і, розвиваючись на основі своєї власної парадигми, має властивість нарощувати масштаби і «перетікати» з локальної в регіональну війну з ймовірністю розростання за рахунок використання ресурсів інших країн. Гібридну війну легше розв'язати аніж завершити.

4. Не підконтрольність та унеможливлення прогнозування наслідків гібридної війни через зростання нелінійності самих конфліктів. Використання непрямих методів, пов'язаних із запровадженням санкцій, цілеспрямованим руйнівним інформаційно-психологічним впливом на свідомість правлячих еліт та всього населення країни, формуванням та підтримкою партизанських та інших іррегулярних формувань тощо.

5. Повна відсутність легітимності та підпорядкованості міжнародним нормам і правилам, що припускає на цій основі проведення найбрудніших провокацій із

залученням терористичних груп, організованої злочинності. До розуміння гібридної війни не застосовуються поняття «миротворчість», «консенсус», «нейтралітет».

6. Відсутність саме класичних складових конфлікту, як основи суперечностей і протидіє: поняття «агресор», «сторони конфлікту», що виступають як його носії. Внаслідок не оголошення війни, чітко не визначається привід для конфлікту (як його «спусковий гачок») суб'єкти конфлікту, що унеможливує його розуміння (де суб'єкта не існує – не може бути конфлікту).

Отже, властивості і характеристики феномену гібридної війни обумовили сьогодні виведення досліджень далеко за рамки суто воєнної науки. Гібридна війна нині повинна стати важливим об'єктом міждисциплінарних наукових досліджень. Представляється, що в політичній науці заслуговує на спеціальний подальший аналіз дослідження механізмів нейтралізації негативного впливу зовнішніх втручань за рахунок зміцнення громадянського суспільства, захисту національних цінностей та національних інтересів як факторів внутрішньої мобілізації для протистояння гібридним війнам.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Бартош, А. (2017). Гибридная война становится новой формой межгосударственного противоборства. *Независимое военное обозрение*. № 12 (943).
2. Бугорская, Е. та Емельянова, О. (2019) «Гибридная война» как новый тип войны в XXI веке. *Актуальные проблемы международных отношений в условиях формирования мультиполярного мира*. 88-90.
3. Герасимов, В. (2017). Мир на гранях войны. *Военно-промышленный курьер*. № 10 (674). <https://www.vpk-news.ru/articles/35591>
4. Голова, О. (2010). Бернад Клервоский. *Новая философская энциклопедия : в 4 т.* Москва : Мысль, 2010.
5. Горбулін, В. (Ред.). (2017). *Світова гібридна війна: український фронт*. Київ: НІСД.
6. Дырин, А. и Кузин, В. (1992). *Проблемы войны и мира в социально-философской мысли Античности*. Москва: Гуманитарная академия ВС РФ.
7. Звонарьов, О. (2021, липень, 8). *Концепція «гібридної війни» та роль спеціальних служб російської федерації у її реалізації щодо України*. [Зб. матер. круглого столу] Гібридна війна: сутність, виклики та загрози. Київ : НА СБУ.
8. Калдор, М. (2015). *Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху*. Москва: Изд-во Института Гайдара.
9. Кокошин, А. (2019). *Вопросы прикладной теории войны*. 2-е изд. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики.
10. Колесников, Д. (2020). К проблеме сущности и специфики гибридной войны. *Военный академический журнал*. №1(25).
11. Корнієнко, В. (1999) *Еволюція політичного ідеалу (від плюралізму до синтезуючої єдності)*. Вінниця: Універсум-Вінниця.
12. Корнієнко, В. (2001). Реалізація ідеалу соціально-правової держави в українському суспільстві. *Право України : юридичний журнал*. № 2.
13. Корнієнко, В. (2014) Медіоланський Амвросій. В Н. Хома (наук. ред.). *Історія політичної думки : навч. енцикл. словник-довідник для студентів ВНЗ*. Львів : Новий Світ-2000. 2014. — С. 24-25.
14. Кревельд, М. (2005). *Трансформация войны*. Москва: Альпина Бизнес Букс.
15. Лиддел, Г. (2008). *Стратегия непрямых действий = Strategy The Indirect Approach*. Москва: Эксмо, Мидгард.
16. Маслова, М. (2015, январь, 29). *Многомерность человека и феномен гибридных войн* [Материалы межвузовского круглого стола]. Гибридные войны XXI века. Москва: Военный университет.
17. Месснер, Е. (2004). *«Всемирная мятежевойна»* Москва: Изд. «Кучково поле».

18. Неелов, В. (2013). *Частные военные компании в России: опыт и перспективы использования*. Санкт-Петербург.
19. Погорелький, А. (2016). *Проблема мира и войны в истории философии и «гибридная война» в её современном прочтении*. https://elibrary.ru/download/elibrary_41419871_59563119.pdf
20. Романюк, С. (2004). *Західна парадигма війни і миру останньої чверті XX ст.* [Автореф. дис... канд. філософ. наук]. Харків. Харківський військ. ун-т.
21. Рябінін, Є. (2013). Концепція керованого хаосу в контексті побудови сучасного світового порядку. *Зовнішні справи*. http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2013_11_11.
22. Фон Клаузевиц, К. (1998). *О войне*. Москва:Изд. Логос.
23. Фридман, О. (2016). «Гибридная война» понятий. *Вестник МГИМО*. <https://cyberleninka.ru/article/n/gibridnaya-voyna-ponyatiy>.
24. Шмитт, К. (2016). *Духовно-историческое состояние современного парламентаризма. Понятие политического*. Санкт -Петербург: Наука, 2016.
25. Beyerchen, A. & Clausewitz (1992) *Nonlinearity, and the Unpredictability of War-International Security*, Vol. 17, No. 3. http://www.fd.unl.pt/docentes_docs/ma/aens_MA_20002.pdf
26. Hoffmann, F. (2009). Hybrid vs. Compound War: The Janus Choice of Modern War: Defining Today's Multifaceted Conflict. *Armed Forces Journal*, October.
27. Nemeth, W. (2002). *Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare*, Naval Postgraduate School. Monterey, Master Thesis.
28. Radin, A. (2017). *Hybrid Warfare in the Baltics. Threats and Potential Responses*, RAND Corporation, Santa Monica.
29. Russell W. Glenn (2009). *Evolution and Conflict: Summary of the 2008 Israel Defense Forces-U.S. Joint Forces Command "Hybrid Threat Seminar War Game."* Santa Monica, CA: RAND, 2009.
30. Strachan, H. & Herberg-Rothe, A. (2007). *Clausewitz in the Twenty-First Century* Oxford: OUP.
31. Walker, Robert G. (1998). *Spec Fi: The United States Marines Corps and Special Operations*, Master's Thesis, Monterey, CA, Naval Post Graduate School. December.
32. Williamson, M. & Peter R. Mansoor (2012). *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. Cambridge University Press.

REFERENCES:

1. Bartosh, A. (2017). *Hybridnaia voina stanovytsia novoi formoi Mezhhosudarstvennoho protyvoborstva*. [Hybrid warfare is becoming a new form of interstate confrontation]. *Nezavysymoe voennoe obozreniye*. # 12 (943). [in Russian].
2. Buhorskaia, E. ta Emelianova, O. (2019) «Гибридная война» как новый тип войны в XXI веке. ["Hybrid War" as a new type of war in the XXI century.]. *Aktualnye problem mezhdunarodnykh otnosheni v usloviakh formirovaniya multypoliarnogo mira* . 88-90. [in Russian].
3. Herasymov, V. (2017). *Myr na hraniakh voyny*. [Peace on the brink of war]. *Voennopromyshlennyyi kurer*. # 10 (674). <https://www.vpk-news.ru/articles/35591> [in Russian].
4. Holova, O. (2010). Bernard Klervoskiy. [Bernard of Clairvaux]. *Novaia fylosofskaia entsyklopediya* : v 4 t. Moskva : Mysl, 2010. [in Russian]. [in Russian].
5. Horbulin, V. (Red.). (2017). *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front*. [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Kyiv: NISD. [in Ukrainian].
6. Dyryn, A. & Kuzyn, V. (1992). *Problemy voyny i myra v sotsyalno-fylosofskoi mysly Antychnosti*. Moskva: Humanytarnaia akademyia VS RF. [in Russian].
7. Zvonarov, O. (2021, lypen, 8). *Kontseptsiiia «hibrydnoi viiny» ta rol spetsialnykh sluzhb rosiiskoi federatsii u yii realizatsii shchodo Ukrainy*. [The concept of "hybrid war" and the role of special services of the Russian Federation in its implementation in relation to Ukraine]. [Zb.

- mater. kruhloho stolu] Hibrydna viina: sutnist, vyklyky ta zahrozy. Kyiv : NA SBU. [in Ukrainian].
8. Kaldor, M. (2015). *Novye y starye voiny: orhanyzovannoe nasylye v hlobalnuuu epokhu*. [New and old wars: organized violence in the global era]. Moskva: Yzd-vo Ynstitutu Haidara. [in Russian].
9. Kokoshyn, A. (2019). *Voprosy prykladnoi teoryy voiny*. [Questions of applied war theory]. 2-e yzd. Moskva: Yzd. dom Vysshei shkoly ekonomiki. [in Russian].
10. Kolesnykov, D. (2020). K probleme sushchnosti y spetsyfyky hybrydnoi voiny. [To the problem of the essence and specifics of hybrid warfare]. *Voennyi akademicheskyy zhurnal*, #1(25). [in Russian].
11. Korniienko, V. (1999) *Evoliutsiia politychnoho idealu (vid pliuralizmu do synteziuiuchoi yednosti)*. [Evolution of the political ideal (from pluralism to synthesizing unity)]. Vinnytsia: Universum-Vinnytsia. [in Ukrainian].
12. Korniienko, V. (2001). Realizatsiia idealu sotsialno-pravovoi derzhavy v ukrainskomu suspilstvi. [Realization of the ideal of the social and legal state in the Ukrainian society]. *Pravo Ukrainy : yurydychnyi zhurnal*, # 2. [in Ukrainian].
13. Korniienko, V. (2014) *Mediolanskyi Amvrosii*. [Mediolanskyi Amvrosii]. V N. Khoma (nauk. red.). *Istoriia politychnoi dumky : navch. entsykl. slovnyk-dovidnyk dlia studentiv VNZ*. Lviv : Novyi Svit-2000. 2014. — S. 24-25. [in Ukrainian].
14. Kreveld, M. (2005). *Transformatsiia voiny*. [Transformation of war]. Moskva: Alpyna Byznes Buks. [in Russian].
15. Lyddel, H. (2008). *Stratehiia nepriamykh deistviy = Strategy The Indirect Approach*. [Strategy The Indirect Approach]. Moskva: Eksmo, Mydhard. [in Russian].
16. Maslova, M.(2015, yanvar, 29). *Mnohomernost cheloveka y fenomen hybrydnykh voyn*. [Multidimensionality of man and the phenomenon of hybrid wars]. [Materialy mezhvuzovskoho kruhloho stola]. *Hybrydnye voiny XXI veka*. Moskva: Voennyi unyversytet. [in Russian].
17. Messner, E. (2004). «*Vsemyrnaia miatezhevoina*». ["World Rebellion"]. Moskva: Yzd. «Kuchkovo pole». [in Russian].
18. Neelov, V. (2013). *Chastnye voennye kompanyy v Rossyy: opyt y perspektivy yspolzovaniya*. [Private military companies in Russia: experience and prospects for use]. Sankt-Peterburh. [in Russian].
19. Pohorelyi, A. (2016). *Problema mira y voiny v ystoriy fylosofiy y «hybrydnaia voina» v eë sovremennom prochtenny*. [The problem of peace and war in the history of philosophy and "hybrid war" in its modern reading]. https://elibrary.ru/download/elibrary_41419871_59563119.pdf [in Russian].
20. Romaniuk, S. (2004). *Zakhidna paradyhma viiny i myru ostannoï chverti XX st.* [Western paradigm of war and peace of the last quarter of XX century]. [Avtoref. dys... kand. filosof. nauk]. Kharkiv. Kharkivskyy viisk. un-t. [in Ukrainian].
21. Riabinin, Ye. (2013). Kontseptsiiia kerovanoho khaosu v konteksti pobudovy suchasnoho svitovoho poriadku. [The concept of controlled chaos in the context of building a modern world order]. *Zovnishni spravy*. http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2013_11_11. [in Ukrainian].
22. Fon Klauzevyts, K. (1998). *O voyne*. [About the war]. Moskva: Yzd. Lohos. [in Russian].
23. Frydman, O. (2016). «Hybrydnaia voina» poniatiy. ["Hybrid war" of concepts]. *Vestnyk MHYMO*. <https://cyberleninka.ru/article/n/gibridnaya-voyna-ponyatiy>. [in Russian].
24. Shmytt, K. (2016). Dukhovno-ystorycheskoe sostoianye sovremennoho parlamentaryzma. [Spiritual and historical state of modern parliamentarism]. *Poniatye polytycheskoho*. Sankt -Peterburh: Nauka, 2016. [in Russian].
25. Beyerchen, A. & Clausewitz (1992). *Nonlinearity, and the Unpredictability of War-International Security*, Vol. 17, No. 3. http://www.fd.unl.pt/docentes_docs/ma/aens_MA_20002.pdf
26. Hoffmann, F. (2009). Hybrid vs. Compound War: The Janus Choice of Modern War: Defining Today's Multifaceted Conflict. *Armed Forces Journal, October*.

27. Nemeth, W. (2002). *Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare*, Naval Postgraduate School. Monterey, Master Thesis.
28. Radin, A. (2017). *Hybrid Warfare in the Baltics. Threats and Potential Responses* , RAND Corporation, Santa Monica.
29. Russell W. Glenn (2009). *Evolution and Conflict: Summary of the 2008 Israel Defense Forces-U.S. Joint Forces Command "Hybrid Threat Seminar War Game."* Santa Monica, CA: RAND, 2009.
30. Strachan, H. & Herberg-Rothe, A. (2007). *Clausewitz in the Twenty-First Century* Oxford: OUP.
31. Walker, Robert G. (1998). *Spec Fi: The United States Marines Corps and Special Operations*, Masters Thesis, Monterey, CA, Naval Post Graduate School. December.
32. Williamson, M. & Peter R. Mansoor (2012). *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. Cambridge University Press.

Alexander Dolzhenko,
Applicant at the National Pedagogical Dragomanov University

Hybrid War as an Innovative Concept of Modern Geopolitics

The term "hybrid war" has been the subject of extensive analysis by a wide range of theorists, officials, political scientists and social philosophers since the Russian Federation annexed Crimea in March 2014. This topic ceased to be the subject of study only by military strategists and became the subject of broad social discourse. It is emphasized that the scale and devastating nature of hybrid warfare can significantly change the political map of the world. The question of the political essence of this war remains insufficiently defined, which actualizes its study by political science. The analysis of the existing scientific literature on the problems of hybrid warfare is carried out.

Different approaches to its understanding are revealed. It is shown that for all the frequency of use of the concept of "hybrid war" there is no common interpretation of its meaning. An attempt has been made to transfer the discussion on hybrid warfare to a broader analytical and historical context, to generalize its concepts and related strategic priorities. A specific focus of the discussion is the modern approach to hybrid warfare in the context of the Russian Federation's military aggression against Ukraine. Historical examples of hybrid warfare are given.

The peculiarities of hybrid warfare, its difference from other conflicts, which in general leads to a change in the concept of "paradigm of war" are identified. It is proved that the concept of hybrid wars provides for a flexible combination and implementation of a set of influences of different types: diplomatic, economic, information, military, etc.

Possible directions of further research of the phenomenon of hybrid war by political science are outlined. It is noted that in political science it is worth further analysis of the study of mechanisms to neutralize the negative impact of external interventions by strengthening civil society, protection of national values and interests as factors of internal mobilization to combat hybrid wars.

Keywords: war, hybrid war, aggression, military conflict, hybrid threat, hybrid war strategy